

Сіроштан Т. О.

Сумський державний університет

Прокопенко А. В.

Сумський державний університет

ТРУДНОЩІ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО КІНЕМАТОГРАФІЧНОГО ТЕКСТУ

У статті розглядається проблема перекладу англomовних кінематографічних текстів українською мовою. Це питання є актуальним в умовах українізації кіно та зростання попиту на український дубляж іноземних кінострічок. У статті аналізується сучасний стан українського кіноперекладу, розглядаються поняття «художній фільм» та «кінотекст», а також визначаються основні характеристики кінотексту як об'єкта перекладу. Наукова розвідка розкриває явище кіноперекладу як складне семіотичне утворення, яке має двоїсту природу та поєднує в собі як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні компоненти. Лінгвістична система знаків кінотексту представлена письмовою (титри, написи) та усною (репліки акторів, закадровий текст тощо) складовими частинами. Нелінгвістична система містить звукову частину та відеоряд.

У роботі представлені теоретичні аспекти та практичні приклади труднощів перекладу англomовних кінематографічних текстів, до яких зараховуємо досягнення синхронності перекладу та відеоряду кінотексту, відтворення лінгвокультурних елементів кінотексту, таких як гра слів, гумористичні засоби тощо. З'ясовано, що кінопереклад є більш вільним, ніж переклад художньої літератури, однак обмежується необхідністю відтворення правильної довжини реплік та дотримання відповідності відео- та аудіорядів. Недопустимим у кіноперекладі є буквалізм або нехтування знаходженням семантично правильних та прагматично доцільних варіантів перекладу. Саме перекладач відіграє чи не найважливішу роль у процесі адаптації та локалізації текстів англomовних кінострічок для показу їх в Україні. Від перекладача залежить не тільки правильність перекладу, але й змога глядача правильно зрозуміти сюжет та специфіку кінотексту, гумор та гру слів персонажів.

Презентована стаття є внеском у дослідження сучасного стану кіноперекладу в Україні та особливостей перекладу сучасних англomовних кінофільмів українською мовою з дотриманням головних вимог до адекватності та еквівалентності кіноперекладу.

Ключові слова: художній фільм, кінематографічний текст, кінотекст, кінопереклад, труднощі кіноперекладу, гра слів, гумор.

Постановка проблеми. Кіномистецтво є одним із найпоширеніших на найпопулярніших нині видів мистецтва, що робить актуальною проблему перекладу кінофільмів українською мовою. Відіграють тут вагоме значення й інші фактори, зокрема труднощі перекладу кінотексту як складного семіотичного утворення, адже він поєднує особливості як письмового, так і усного перекладу, має враховувати специфіку кінофільму як відео-матеріалу, а також інтертекстуальні, лінгвостилістичні та лінгвокультурні особливості кінотексту англomовних фільмів.

В області українського перекладу питання перекладу кінофільмів є порівняно новим, оскільки його актуальність значно зросла з початком нового етапу українізації сфери кіно після Революції Гідності 2013–2014 рр. Якщо раніше

українці відчували брак українських перекладів іноземних стрічок, то нині державне замовлення та попит населення на україномовне кіно значно зросли. Якщо до 2014 р. іноземні фільми українського озвучення у кінопрокаті становили лише близько 65%, то вже у 2015 р. цей показник зріс до 85% [8], а у 2018 р. сягнув позначки у 92% [9]. «Ренесанс» українського дубляжу актуалізує й необхідність заповнити ті «білі плями», які у цій сфері на часі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Явище кінотексту досліджували такі вчені, як Ю. Лотман, Г. Г. Єфремов, М. А. Слешкін, М. Б. Ворошилова тощо. Аналіз останніх досліджень проблеми кіноперекладу показує, що, якщо вдалі переклади кінопродукції українською є і постійно з'являються, то теоретичних робіт із

кіноперекладу нині замало. Цій галузі присвячені дослідження таких вчених, як Г. Є. Григор'єва, М. В. Дудіна, В. Є. Танцури, М. Є. Шевченка, О. Б. Іванова, Н. В. Скоромислова. Саме нестача теоретичної бази й визначає актуальність дослідження такої перспективної галузі, як переклад кінематографічної продукції.

Постановка завдання. Мета і завдання статті полягають у визначенні провідних труднощів перекладу англomовного кінематографічного тексту.

Об'єктом дослідження виступає англomовний кінематографічний текст, тоді як предмет дослідження – це труднощі перекладу англomовного кінематографічного тексту українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Вивчення труднощів перекладу англomовних кінотекстів українською мовою доцільно розпочати з визначення провідних понять, до яких належать «художній фільм» та «кінотекст». В. Є. Танцура трактує поняття «художній фільм» як твір кіномистецтва, створений певною культурою, який має інформаційний характер та реалізує комунікативний вплив на глядача [10, с. 46]. Як об'єкт лінгвістичного дослідження фільм трактується як кінотекст.

Явище кінотексту найбільш активно досліджувалося в працях таких радянських вчених, як Ю. Лотман, Г. Г. Єфремов, М. А. Слишкін тощо. У працях цих вчених кінотекст трактується як чітке, цільне та завершене повідомлення, виражене за допомогою вербальних і невербальних знаків, організоване відповідно до задуму колективного автора за допомогою кінематографічних кодів, зафіксоване на матеріальному носії та призначене для відтворення на екрані й аудіовізуального сприйняття глядачами [3, с. 216].

Кінотекст є полікодовим явищем, специфіка якого полягає в тому, що його основу становлять постійно взаємодіючі та генетично різноманітні (вербальні й невербальні), але семантично пов'язані компоненти. Лінгвістична система знаків кінотексту представлена письмовою (титри, написи) та усною (репліки акторів, закадровий текст тощо) складовими частинами. Нелінгвістична система містить звукову частину та відеоряд. Ці компоненти виконують функцію контексту щодо один одного і жоден із них не здатний повністю зберегти семантику поза цим контекстом [1, с. 106]. Саме ця властивість кінотексту й становить головну трудність перекладу кінотексту.

Як деякі конститутивні ознаки кінотексту О. Б. Іванова виокремлює такі кінотекстові категорії, як адресність, інтертекстуальність, інформативність, цілісність, здатність до членування, модальність тощо. Однією з труднощів перекладу

кінематографічного тексту є категорія інтертекстуальності як «позначення приналежності кіно-тексту <...> до кінематографічної традиції» [4].

Сам фільм представляється глядачеві як сукупність кількох семіотичних систем. Будучи особливим текстом, кінодіалог увібрав і продовжує вбирати в себе риси всіх основних функціональних стилів, а жанрове і тематичне розмаїття кінофільмів веде до того, що через вербальний компонент фільму відбивається різноманітна людська діяльність. Можливості кінодіалогу з передачі осьової інформації та інформації пропонуванних обставин у сцені різні. Вербальний компонент може виступати на перший план, володіючи при цьому всіма функціями художнього драматургічного тексту, а може бути використаний як додатковий елемент у відеоряді, що відіграє головну роль у сцені [5, с. 10].

Кінопереклад називають також аудіовізуальним перекладом – це особливий вид перекладацької діяльності, оскільки його не можна зарахувати ані до усного, ані до письмового перекладу, але водночас він знаходиться «між» двома цими рівнями перекладу. Об'єкт аудіовізуального перекладу – кінотекст, який має важливі ознаки, що відрізняють його від художнього тексту [5].

Перекладач, працюючи над кінотекстом у процесі аудіовізуального перекладу, займається чимось абсолютно відмінним від семантичного перекодування тексту оригіналу, обмеженого лише рамками мови. У процесі аудіовізуального перекладу перекладачеві необхідно мати знання в багатьох областях лінгвістики, адже інформація надходить із паралельних каналів сприйняття [4].

М. Є. Шевченко вказує, що переклад кінотексту значною мірою схожий на переклад художньої літератури [11, с. 88]. Втім вагомими є й відмінності цих двох напрямів перекладацької діяльності. Зокрема, кінопереклад є більш вільним, ніж переклад художньої літератури, адже перекладачу вже не треба відтворювати індивідуальний стиль автора, зберігаючи його концепцію. Головна задача кіноперекладу – це смислове та інтонаційне супроводження всього, що відбувається на екрані.

Однак обмеження кінотексту зумовлені специфікою дубляжу – перекладач має не просто зберегти оригінальний зміст, але й підібрати фрази однакової довжини. Глядач не має помічати, що фрази героїв довші чи коротші за висловлювання мовою перекладу, а тому перекладач має адаптувати текст перекладу під мовлення героїв, а в ідеалі – навіть накласти їх на рух губ персонажів, щоб досягти максимальної ідентичності та забезпечити комфортний перегляд кінофільму.

Здійснюючи переклад кінематографічного тексту, перекладач працює з текстом кіносценарію (літературним драматичним твором, на основі якого створюється кінофільм) та безпосередньо з відеоматеріалом.

Окрім таких труднощів перекладу, як відповідність дубляжу та відеоряду, а також двоїста семіотична природа кінотексту, як поєднання лінгвістичних та екстралінгвістичних засобів, вагомою перешкодою на шляху кіноперекладачів стає переклад культурно-специфічних аспектів кінотексту. Перекладач має пам'ятати, що будь-яке серйозне відхилення від заданого оригіналом змісту може призвести до руйнування сюжетної та рольової тканини фільму. Часто саме від умілості та креативності, винахідливості перекладача залежить можливість глядачів повною мірою оцінити особливості сюжетної лінії фільму, жартів персонажів або цікаву гру слів, використану в оригінальному тексті.

Так, одним з яскравих прикладів вагомої ролі перекладача у відтворенні англomовного кінотексту мовами інших країн світу може слугувати серія 5 шостого сезону популярного фентезі-серіалу «Гра Престолів», яка має назву «Hold The Door» [2]. У цій серії розкривається таємниця імені персонажа Ходора / англ. *Hodor*, яка полягає у тому, що герой довго кричав фразу *Hold the door*, яка після багатократного повторення перетворилася на скорочене *Hodor*. Оскільки герой із дитинства постійно повторював лише цю фразу, його так і назвали.

Цей маленький на перший погляд елемент лінгвістичної складової частини кінотексту цього серіалу відіграє вагому роль у розкритті сюжету всього сезону. Характерним є те, що сам персонаж присутній у серіалі з першої серії першого сезону, а от походження його імені розкривається тільки в шостому сезоні. Відповідно, вказана серія стала справжнім викликом для перекладачів усього світу, адже перед ними стояла непроста задача віднайти в рідній мові фразу, яку можна було б адаптувати до імені героя так само, як це було зроблено в оригіналі.

В українському перекладі ми спостерігаємо вдале використання перекладачами фонетичного збігу звуків українських слів та їхньої семантики, що в сукупності мало б не лише відтворювати ім'я героя, але й відповідати невербальному компоненту кінотексту – самій ситуації самопожертви персонажа, який рятував своїх друзів, саме тримаючи зачиненими двері, за якими чатували монстри. Як наслідок, маємо варіант перекладу «*Не дай їм ходу*», де слово «*ходу*» й перетворилося на ім'я «Ходор». У цьому випадку використовується ціла низка

перекладацьких прийомів (антонімічний переклад, функціональний аналог, опущення тощо), яка повністю змінює текст оригіналу, однак зберігає як фонетичне звучання фрази, відповідне контексту, так і необхідне його смислове навантаження.

Отже, у процесі перекладу тексту кінофільму основним завданням перекладача є не тільки передача симетрії тексту, тобто його синтаксичної та семантичної структури, використаної фразеології, але і його функціонального та прагматичного аспектів. Однією з головних труднощів відтворення прагматичної цілісності кінотексту виступає переклад англomовних жартів. На жаль, часто кіноперекладачі не можуть впоратися з цією задачею, та українському глядачу гумор героїв фільму чи серіалу здається несмішним, хоча проблема насправді полягає в нездатності перекладача якісно відтворити всі відтінки гумору як лінгвокультурного компонента кінотексту.

Прикладом успішного перекладу каламбуру як гумористичного засобу кінотексту можемо вважати переклад такого уривку з серіалу «Теорія великого вибуху»:

You're afraid of insects and women. Ladybugs must render you catatonic [6] / *Ти боїшся комах і жінок. Від жінки-комахи у тебе має статись серцевий напад.*

В англomовному варіанті персонаж використовує лексему «*ladybug*» для створення каламбуру, адже це слово містить два компоненти, семантика кожного з яких створює гумористичний ефект у відповідному контексті (співрозмовник боїться жінок та комах). Українською ж мовою ця назва комах перекладається як «сонечко» і гумористичний ефект при такому перекладі втрачається. Тому доцільним є покомпонентний переклад як «жінка-комаха», адже таке перекладацьке рішення дає змогу хоча б частково зберегти каламбур та гумористичний ефект висловлювання.

Варто зауважити, що, якщо перекладач намагається знайти точний переклад, то часто він ризикує опустити відтінки змісту, які відомі представникам вихідної мови і абсолютно незнайомі представникам мови перекладу, що загрожує спотворити значення цілого висловлювання, діалогу чи навіть сцени в кінотексті. Прикладом недопустимості буквалізму під час перекладу кінотексту може слугувати переклад каламбуру, який базується на полісемії:

– *Penny, you are on fire!*

– *Yes, and so is Sheldon* [6].

У цьому прикладі використовується найчастотніший вид гри слів, в якому гумор базується

на багатозначності лексичних одиниць. Контекст використання цього гумористичного прийому такий: Пенні постійно перемагала Шелдона у відеогру «Halo» («Хейло»). Переклад виразу *you are on fire* без знання контексту та за допомогою буквального перекладу призведе до українського варіанту «ти гориш», який не є правильним. Втрачається комічний ефект та загалом сенс використання такого виразу.

Однак якщо врахувати сленгове використання цього виразу в молодіжному мовленні, то віднаходимо ще одне фразеологічне значення, яке Free Farlex Dictionary визначає як «*performing very enthusiastically, adeptly, or successfully*» [12]. Відповідно, доцільним є такий переклад цього діалогу:

– Ну ти даєш, Пенні!

– Так само, як і Шелдон.

Відповідно, в процесі перекладу кінотексту перекладач обов'язково має спиратися на контекст того чи іншого кінодіалогу, враховувати не тільки особливості кожної конкретної сцени фільму, але й загальний контекст – сюжетні лінії, особливості мовлення кожного окремого персонажа, стилістику кінотексту тощо.

Висновки і пропозиції. Таким чином, кінотекст є складним об'єктом для перекладу, оскільки включає в себе дві семіотичні системи – лінгвістичну та нелінгвістичну. У процесі перекладу лінгвістичної складової частини перекладач працює як з усним (репліки акторів, закадровий голос), так і з письмовим (титри, написи) мовленням. Нелінгвістичний компонент кіноперекладу передбачає відтворення звукової частини фільму та роботу з відеорядом. Відповідно, основною складністю кіноперекладу є необхідність відтворення правильної довжини реплік та дотримання відповідності відео- та аудіорядів.

Окрім того, труднощі кіноперекладу полягають у відтворенні лінгвокультурних особливостей мовлення персонажів – це власні назви, діалектизми, оказіоналізми, засоби гумору тощо. Перекладач має не тільки вдало вибрати перекладацьку стратегію, перекладацькі прийоми та трансформації, однак також враховувати контекст.

Перспективою подальших досліджень є розроблення методології перекладу мовних та позамовних компонентів англomовного кінематографічного тексту українською мовою.

Список літератури:

1. Ворошилова М. Б. Креолизованный текст : кинотекст. *Политическая лингвистика*. 2007. Вып. 2. С. 106–110.
2. «Гра престолів» українською мовою. URL: <https://film-ua.com/369-gra-prestoliv.html> (дата звернення 20.10.2020)
3. Григорьева Г. Е., Дудина М. В. Документальный кинодискурс: к вопросу о переводе. *Иностранные языки: лингвистические и методические аспекты*. Межвуз. сборник научных трудов. 2013. Вып. № 19. С. 216–221.
4. Иванова Е. Б. Художественный видеофильм как текст и его категории. Волгоград : Перемена, 2000. 26 с.
5. Муха И. П. Категория информативности кино-диалога : дис. ... канд. филол. наук. Иркутск, 2011. 181 с.
6. Серіал «Теорія великого вибуху». URL: http://moviestape.net/katalog_serialiv/melodramy/5498-teorija-velyukogo-vyubuhu.html (дата звернення 20.10.2020)
7. Скоромыслова Н. В. Теоретический аспект перевода художественных фильмов. *Вестник Московского государственного областного университета*. 2010. № 1. С. 153–156.
8. Становище української мови в Україні у 2014–2015 роках. URL: http://dobrovol.org/files/2015/Stan-movu_2014_15.doc (дата звернення 20.10.2020)
9. Становище української мови в Україні у 2018 році. URL: <https://web.archive.org/web/20181228183600/http://dobrovol.org/files/2018/Stan-movu-08.11.2018.doc> (дата звернення 20.10.2020)
10. Танцура В. Є. Лінгвокультурологічні аспекти перекладу художніх фільмів англійською мовою (на матеріалі оригіналу фільму «Тіні забутих предків»). *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2014. № 3 (286). С. 45–50.
11. Шевченко М. Є. Особливості перекладу художніх фільмів. *Актуальні проблеми філології*. Одеса, 2017. С. 88–91.
12. The Free Dictionary by Farlex. URL: <https://idioms.thefreedictionary.com/> (дата звернення 20.10.2020)

Siroshtan T. O., Prokopenko A. V. DIFFICULTIES IN TRANSLATION OF ENGLISH CINEMATOGRAPHIC TEXT

The article considers difficulties in translation of English cinematographic texts into Ukrainian. This issue is relevant in the context of the process of ukrainianization of cinema and the growing demand for Ukrainian dubbing of foreign films. The article analyses the current state of Ukrainian film translation, considers

the concepts of “feature film” and “film text”, as well as identifies the main characteristics of film text as an object of translation. The paper reveals the phenomenon of film translation as a complex semiotic formation that has a dual nature and combines both linguistic and extra linguistic components. The linguistic system of signs of the film text is represented by written (captions, inscriptions) and oral (actors’ remarks, off-screen text, etc.) components. The non-linguistic system contains a sound part and a video sequence.

Theoretical aspects and practical examples of difficulties in translation of English cinematographic texts are presented in this scientific paper, which include achieving synchronicity of translation and video sequence of film text, reproduction of linguistic and cultural elements of film text, such as word-play, humorous means, etc. It has been found that film translation is freer than the translation of fiction, but is limited by the need to reproduce the correct length of the lines and to comply with the video and audio series. Literalism or neglect of finding semantically correct and pragmatically expedient variants of translation is inadmissible in film translation. It is the translator who plays the most important role in adapting and localizing the texts of English-language films to show them in Ukraine. Not only the correctness of the translation depends on the translator; but also the viewer's ability to correctly understand the plot and specifics of the film text, humour and play on the characters.

This article is a contribution to the study of the current state of film translation in Ukraine and the peculiarities of the translation of modern English-language films in Ukrainian in compliance with the main requirements for the adequacy and equivalence of film translation.

Key words: *feature film, cinematographic text, film text, film translation, difficulties of film translation, word play, humour.*